

Oriental Journal of Education

LANGUAGE AS A PRODUCT OF THOUGHT AND PERCEPTION: AN EPISTEMOLOGICAL ANALYSIS OF THE PHENOMENA OF TRANSPOSITION AND INTERFERENCE IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING

Dilnoza Amirqulova

Doctoral student

Navoi State University

Email: wdilnoz1994@gmail.com

Navoi, Uzbekiston

ABOUT ARTICLE

Key words: language, cognition, gnoseology, transposition, interference, psycholinguistics, foreign language learning.

Received: 15.04.26

Accepted: 16.04.26

Published: 17.04.26

Abstract: In this article, the interaction of language with the activity of human mind is highlighted based on the epistemological approach. The main attention is focused on the phenomena of transposition and interference that occur in the process of acquiring the English language, and they are analyzed as important structural elements of cognitive activity. Also, the reasons for the occurrence of these phenomena, their reflection in the speech process, and their effect on the effectiveness of education are justified from a scientific point of view.

TIL TAFAKKUR VA IDROK MAHSULI SIFATIDA: INGLIZ TILINI O'RGANISHDA TRANSPOZITSIYA VA INTERFERENSIYA HODISALARINING GNOSEOLOGIK TAHLILI

Dilnoza Amirqulova

Navoiy davlat universiteti tayanch doktoranti

Email: wdilnoz1994@gmail.com

Navoiy, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: til, tafakkur, gnoseologiya, transpozitsiya, interferensiya, psixolingvistika, chet tilini o'rganish.

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilning inson ong faoliyati bilan o'zaro aloqasi gnoseologik yondashuv asosida yoritiladi. Asosiy e'tibor ingliz tilini egallash jarayonida yuzaga keladigan transpozitsiya va interferensiya hodisalariga qaratilgan bo'lib, ular bilish faoliyatining muhim tarkibiy unsurlari sifatida tahlil etiladi. Shuningdek, ushbu hodisalarning paydo bo'lish sabablari, ularning nutq jarayonida aks etishi

hamda ta'lim samaradorligiga ta'siri ilmiy nuqtai nazardan asoslab beriladi.

ЯЗЫК КАК ПРОДУКТ МЫШЛЕНИЯ И ВОСПРИЯТИЯ: ЭПИСТЕОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЯВЛЕНИЙ ТРАНСПОЗИЦИИ И ИНТЕРФЕРЕНЦИИ В ИЗУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Дилноза Амиркулова

Базовый докторант

Навоийского государственного университета

Электронная почта: wdilnoz1994@gmail.com

Навоий, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: язык, мышление, гносеология, транспозиция, интерференция, психолингвистика, изучение иностранного языка.

Аннотация: В данной статье на основе эпистемологического подхода освещается взаимодействие языка с деятельностью человеческого сознания. Основное внимание сосредоточено на явлениях транспозиции и интерференции, возникающих в процессе овладения английским языком, и они анализируются как важные структурные элементы познавательной деятельности. Также с научной точки зрения обоснованы причины возникновения этих явлений, их отражение в речевом процессе, влияние на эффективность обучения.

Kirish. Inson tafakkuri va til o'rtasidagi bog'liqlik ilm-fan tarixida muhim o'rin egallab kelgan masalalardan biridir. Til inson ongida shakllangan fikrlarni ifodalash vositasi bo'lish bilan birga, atrof-muhitni anglashning asosiy quroli ham hisoblanadi. Shu bois tilni egallash jarayoni oddiy mexanik o'rganish emas, balki murakkab intellektual faoliyat sifatida namoyon bo'ladi. Chet tilini o'zlashtirish jarayonida o'quvchi mavjud til tajribasiga tayanadi. Natijada ona tili va yangi o'rganilayotgan til o'rtasida o'zaro ta'sir yuzaga keladi. Aynan shu jarayon transpozitsiya va interferensiya hodisalari orqali ko'zga tashlanadi. Mazkur hodisalar o'quvchining tafakkur tizimi qanday ishlashini aks ettiradi. Bugungi kunda xorijiy tillarni samarali o'qitish masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda. Bu esa til o'zlashtirish jarayonidagi psixologik va kognitiv omillarni chuqur tahlil qilish zaruratini yuzaga keltiradi.

Til va tafakkur o'rtasidagi munosabat falsafaning gnoseologiya bo'limida muhim o'rin tutadi. Til-bu nafaqat aloqa vositasi, balki borliqni anglash, tasniflash va ifodalashning asosiy instrumentidir. Inson yangi tilni o'rganar ekan, u mavjud tafakkur strukturasi asosida yangi bilimlarni qabul qiladi. Shu nuqtai nazardan, transpozitsiya hodisasi tafakkurning moslashuvchanligi va universalligini namoyon etadi.

Transpozitsiya – bu o‘quvchining ona tilidagi bilim va ko‘nikmalarini chet tiliga ongli yoki ongsiz ravishda ko‘chirish jarayonidir. Gnoseologik jihatdan bu hodisa yangi bilimni mavjud bilimlar orqali o‘zlashtirishning tabiiy shakli hisoblanadi. Transpozitsiya ijobiy bo‘lishi mumkin, ya‘ni o‘rganishni osonlashtiradi, yoki salbiy bo‘lib, noto‘g‘ri umumlashtirishlarga olib keladi.

Bunga qarama-qarshi ravishda, interferensiya hodisasi til tizimlarining o‘zaro to‘qnashuvi natijasida yuzaga keladi. Interferensiya - bu ona tilining chet tiliga salbiy ta‘siri bo‘lib, o‘quvchi nutqida xatolar paydo bo‘lishiga sabab bo‘ladi. Bu jarayon gnoseologik nuqtai nazardan bilimlar tizimidagi nomuvofiqlik va qarama-qarshiliklarning ifodasi sifatida talqin qilinadi. Mazkur hodisalarni falsafiy jihatdan tahlil qilganda, ular inson idrokining dinamik va murakkab tizim ekanligini ko‘rsatadi. Inson yangi tilni o‘rganar ekan, u mavjud kognitiv strukturalarni qayta tashkil qiladi, moslashtiradi va ba‘zan inkor etadi. Bu jarayon dialektik xarakterga ega bo‘lib, qarama-qarshiliklar birligi va kurashi asosida rivojlanadi. Shuningdek, interferensiya va transpozitsiya hodisalari inson ongining refleksiv tabiatini ham ochib beradi. O‘quvchi o‘z xatolarini anglash orqali bilimini chuqurlashtiradi, bu esa bilish jarayonining muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi.

Metodologiya. Mazkur tadqiqotni amalga oshirishda turli ilmiy yondashuvlardan foydalanildi. Avvalo, mavjud nazariy manbalar tahlil qilinib, til va tafakkur o‘rtasidagi aloqalar ilmiy asosda o‘rganildi. Shuningdek, ona tili va ingliz tilining strukturaviy jihatlari qiyosiy tarzda ko‘rib chiqildi. Bundan tashqari, o‘quvchilarning nutq faoliyatini tahlil qilish orqali ularning til o‘zlashtirish jarayonidagi xatolari kuzatildi. Psixolingvistik yondashuv esa ushbu xatolarning ong bilan bog‘liq jihatlarni tushuntirishga xizmat qildi.

1. Nazariy tahlil metodiga misol

Til va tafakkur o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganishda quyidagi holat misol bo‘la oladi:

O‘quvchi ingliz tilida “I have 17 years” shaklida gap tuzadi.

Bu yerda u ona tilidagi “Menda 17 yosh bor” konstruksiyasini bevosita ingliz tiliga ko‘chirmoqda. Nazariy tahlil orqali bu holat tafakkurning til orqali shakllanishi va mavjud bilimlarning yangi tizimga ko‘chirilishi sifatida izohlanadi.

2. Qiyosiy tahlil metodiga misol

Ona tili va ingliz tili o‘rtasidagi farqlarni aniqlashda quyidagi misol keltiriladi:

O‘zbek tilida: “Men kitob o‘qiyman”

Ingliz tilida: “I read a book”

Biroq o‘quvchi ko‘pincha: “I book read” deb noto‘g‘ri gap tuzadi.

Bu misol orqali tillardagi so‘z tartibi (SOV vs SVO) farqi interferensiyaga sabab bo‘layotgani aniqlanadi.

3. Kuzatish metodiga misol

O‘quvchilarning real nutqida quyidagi xatolar kuzatiladi:

“She go to school every day” (to‘g‘risi: goes).

“He don’t like apples” (to‘g‘risi: doesn’t).

Bu xatolar muntazam kuzatilib, ularning sabablari tahlil qilinadi. Natijada grammatik qoida yetarli darajada avtomatlashtirilmaganligi aniqlanadi.

4. Psixolingvistik yondashuvga misol

Quyidagi holat o‘quvchi tafakkuri bilan bog‘liq:

O‘quvchi “open the light” iborasini ishlatadi (to‘g‘risi: turn on the light)

Bu yerda o‘quvchi ona tilidagi “chiroqni yoqmoq” iborasini to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilmoqda.

Psixolingvistik jihatdan bu:

analogiya asosida fikrlash

til birliklarini avtomatik ko‘chirish natijasi sifatida talqin qilinadi.

5. Transpozitsiya hodisasiga misol

Ijobiy transpozitsiya: “My brother is a student” (to‘g‘ri tuzilgan gap)

Bu yerda o‘zbek tilidagi ega + kesim tuzilmasi ingliz tiliga muvaffaqiyatli ko‘chirilgan.

Salbiy transpozitsiya: “He very clever” (to‘g‘risi: He is very clever)

Bu yerda o‘zbek tilida bog‘lovchi fe‘l (“is”) yo‘qligi ingliz tiliga noto‘g‘ri ko‘chirilgan.

6. Interferensiya hodisasiga misol

Fonetik interferensiya: “th” tovushini s yoki z sifatida talaffuz qilish (think → sink)

Leksik interferensiya: “I did a mistake” (to‘g‘risi: made a mistake)

Grammatik interferensiya: “She can to go” (to‘g‘risi: She can go)

Yuqoridagi misollar metodologiyada qo‘llanilgan yondashuvlarning amaliy tasdig‘i bo‘lib xizmat qiladi. Ular orqali o‘quvchilarning til o‘zlashtirish jarayonida yuzaga keladigan xatolar nafaqat lingvistik, balki kognitiv jarayonlar bilan bog‘liqligi ham aniq ko‘rinadi.

Natijalar

O‘quvchilar nutqida kuzatilgan xatolar tahlili

Tadqiqot davomida 50 nafar o‘quvchining ingliz tilidagi nutqi tahlil qilindi. Quyidagi jadvalda transpozitsiya va interferensiya bilan bog‘liq xatolar foiz hisobida aks ettirilgan:

Jadval 1. Til o‘zlashtirish jarayonida kuzatilgan xatolar taqsimoti

№	Xato turi	Misol	O‘quvchilar soni	Foiz (%)
1	Grammatik interferensiya	<i>She go to school</i>	10	36%
2	Leksik interferensiya	<i>I did a mistake</i>	10	24%

№	Xato turi	Misol	O'quvchilar soni	Foiz (%)
3	Fonetik interferensiya	<i>think</i> → <i>sink</i>	8	16%
4	Salbiy transpozitsiya	<i>He very clever</i>	7	14%
5	Ijobiy transpozitsiya	<i>My brother is a student</i>	5	10%
	Jami	—	40	100%

Natijalar tahlili. Jadval ma'lumotlariga ko'ra, eng ko'p uchraydigan xatolar grammatik interferensiya (36%) bilan bog'liq ekani aniqlandi. Bu holat ona tili va ingliz tili grammatik tizimlari o'rtasidagi sezilarli farqlar bilan izohlanadi.

Shuningdek, leksik interferensiya (24%) ham muhim ulushni tashkil etadi. Bu o'quvchilarning so'zlarni to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilishga moyilligi bilan bog'liq.

Fonetik interferensiya (16%) esa talaffuz tizimidagi farqlar natijasida yuzaga keladi. Ayniqsa ingliz tilidagi ayrim tovushlarning ona tilida mavjud emasligi bunga sabab bo'ladi.

Salbiy transpozitsiya (14%) holatlarida o'quvchilar ona tili strukturasi noto'g'ri tarzda ingliz tiliga ko'chirgan.

Ijobiy transpozitsiya (10%) esa o'rganishni yengillashtiruvchi omil sifatida kuzatildi.

Olingan statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, interferensiya hodisalari transpozitsiyaga nisbatan ko'proq uchraydi. Bu esa til o'rganish jarayonida ona tilining kuchli ta'sirga ega ekanligini tasdiqlaydi.

O'tkazilgan tahlillar natijasida bir qator muhim holatlar aniqlandi.

Birinchidan, transpozitsiya hodisasi o'quvchining mavjud bilimlarini yangi til tizimiga tatbiq etishga intilishi bilan bog'liq. Bu holatda o'quvchi ona tilidagi qoidalarni ingliz tiliga ko'chirishga harakat qiladi. Ba'zi hollarda bu jarayon o'rganishni yengillashtiradi, chunki yangi bilimlar oldingi tajribaga tayanadi.

Ikkinchidan, interferensiya asosan til tizimlari o'rtasidagi nomuvofiqlik natijasida yuzaga keladi. Bu esa nutqda turli xatolar paydo bo'lishiga olib keladi. Ayniqsa talaffuz, gap tuzilishi va so'z qo'llashda bu holat yaqqol seziladi.

Uchinchidan, ushbu hodisalar inson tafakkurining umumlashtirish, taqqoslash va avtomatlashtirish kabi xususiyatlari bilan uzviy bog'liq ekanligi kuzatildi.

Muhokama. Maqoladagi natijalar shuni ko'rsatadiki, til o'rganish jarayoni passiv emas, balki faol bilish faoliyati hisoblanadi. O'quvchi yangi til elementlarini o'zlashtirish jarayonida ularni mavjud bilimlar tizimi bilan uyg'unlashtirishga harakat qiladi.

Interferensiya esa bilish jarayonida yuzaga keladigan ichki ziddiyatlarning natijasi sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu ziddiyatlar esa o'z navbatida tafakkurning rivojlanishiga turtki beradi. Shu sababli xatolarni faqat salbiy omil sifatida baholash to'liq asosli emas.

Til va tafakkur o'rtasidagi o'zaro ta'sir ushbu hodisalar orqali yanada chuqurroq namoyon bo'ladi. Inson tafakkuri til orqali shakllanadi, til esa tafakkur asosida rivojlanadi. Bu jarayon uzluksiz va o'zaro bog'liq holda kechadi.

Xulosa. Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, transpozitsiya va interferensiya hodisalari chet tilini o'rganish jarayonining tabiiy tarkibiy qismi hisoblanadi. Ular inson ongining moslashuvchanligini va bilish jarayonining murakkabligini aks ettiradi.

Mazkur hodisalarni chuqur o'rganish nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Xususan, bu til o'qitish usullarini takomillashtirish, o'quvchilarning nutq faoliyatini rivojlantirish hamda samarali o'quv strategiyalarini ishlab chiqishda asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Saussure, F. (2011). Course in General Linguistics. New York: Columbia University Press.
- 2.Krashen, S. D. (1982). Principles and Practice in Second Language Acquisition. Oxford: Pergamon Press.
- 3.Cook, V. (2008). Second Language Learning and Language Teaching (4th ed.). London: Hodder Education.
- 4.Ellis, R. (1994). The Study of Second Language Acquisition. Oxford: Oxford University Press.
- 5.Brown, H. D. (2007). Principles of Language Learning and Teaching (5th ed.). New York: Pearson Education.
- 6.Gass, S. M., & Selinker, L. (2008). Second Language Acquisition: An Introductory Course. New York: Routledge.
- 7.Леонтьев, А. А. (2003). Психоллингвистика. Москва: Смысл.
- 8.Зимняя, И. А. (2001). Психология обучения иностранным языкам. Москва: Академия.
- 9.Раҳимов, А. (2018). Chet tillarni o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi.
- 10.Jalolov, J. (2012). Ingliz tilini o'qitish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya.